

УДК 368.5

О. В. Сахно,
к. с.-г. н., доцент кафедри економіки підприємства,
Білоцерківський національний аграрний університет

АГРОСТРАХУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано результати страхування ризиків у аграрному секторі. Обґрунтовано доцільність застосування страхового захисту від збитків, завданих сільськогосподарським культурам.

The paper deals with the analysis of the results of risks insurance in agrarian sector. There was grounded the reasonability of using insurance protection from damages in agricultural crops.

Ключові слов: агрострахування, сільськогосподарські ризики, страхові тарифи, страхові виплати, сільськогосподарські культури.

ВСТУП

Сільське господарство — одна з найдавніших, важливіших і найбільш ризикованих галузей економіки. Це — центральна ланка АПК країни. Перед суб'єктами господарювання різних форм власності стоять завдання дедалі повнішого забезпечення внутрішніх потреб країни в продовольстві та багатьох інших товарах, які виробляються із сировини сільськогосподарського походження, а також нарощування відповідних експортних можливостей країни. Для цього існують всі підстави. Перш за все, це те, що на нашу державу припадає майже третина наявних в Європі чорноземів і 27 % орної землі. Хоча країна щорічно збільшує обсяги виробництва сільськогосподарської продукції, проте виробляє її значно менше від потенційних можливостей своїх земельних ресурсів.

Таким чином, забезпечення стабільного економічного зростання має здійснюватися шляхом створення умов для розвитку ефективного підприємництва в аграрному секторі, підвищення конкуренто спроможності продукції, створення цивілізованих засад для проживання сільського населення та відтворення людського капіталу. Усе це вимагає серйозного фінансового оздоровлення господарств, на-

лежних механізмів розширеного відтворення факторів виробництва за рахунок збільшення власних коштів, припливу банківських і бюджетних інвестицій у галузь сільськогосподарського виробництва.

Залучення як власних, так і зовнішніх інвестицій у розвиток сільськогосподарського виробництва безпосередньо залежить і від того, як вирішується проблема зменшення ризику та розподілу втрати авансованих коштів унаслідок дії як природних катаклізмів, так і багатьох інших непередбачуваних і незалежних від господарств обставин.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Постановка задачі зводиться до аналізу стану агрострахування та обґрунтування необхідності страхування сільськогосподарських ризиків, визначення ролі страхового захисту сільськогосподарських товаровиробників, забезпеченні їх економічної стабільності та збалансованості розвитку.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Існує кілька підходів щодо регулювання дії ризиків, які несуть загрозу для стабільного розвитку виробника сільськогосподарської продукції. На нашу думку, їх можна поділити

на дві основні групи: скорочення ризиків у господарстві та передача ризиків іншим суб'єктам господарювання. Серед напрямів щодо передачі ризиків сільськогосподарського виробництва найбільш поширеним інструментом є страхування [1; 2].

Сутність страхування полягає у передачі частини ризику іншій стороні за певну плату і на визначених умовах. Це дає можливість не лише стабілізувати доходи у часі, компенсувати ймовірні збитки, завдані господарству, але і мінімізувати негативний вплив різних ризиків на економічний стан та стабільність усього циклу сільськогосподарського виробництва [3].

На жаль, вірогідної інформації щодо обсягів агрострахування в Україні взагалі не існує. Всупереч світовій практиці, яка свідчить про те, що агрострахування є дуже специфічним видом страхування, відмінним від усіх інших, в Україні воно не виділене в окремий вид, а здійснюється за ліцензією на страхування майна. В Україні інструмент страхування сільськогосподарських ризиків розвинений українською слабо. Більш того, за оцінками Міжнародної фінансової корпорації (IFC, група Світового банку), в минулому році у порівнянні з 2008 р. обсяг ринку агрострахування (з урахуванням страхування ризиків у тваринництві) зменшився у 3,5 рази — до 44,1 млн грн. Крім того, зменшилася і кількість страхових компаній, що працюють в агросекторі. Згідно з статистичними даними ЗАТ "Українська аграрно-страхова компанія", якщо у 2008 р. агрострахуванням активно займалися 58 компаній, то в 2009 р. їх кількість становить трохи більше 15.

За кількістю укладених договорів на період весна-літо більше 80% припадало на цукровий буряк (45%) і озиму пшеницю (38%). В середньому на 1 договір припадало 915 га кукурудзи, 363 га озимої пшениці, 353 га озимого ячменю, 332 га соняшника. В структурі зібраних страхових премій на чільному місці пшениця — 54% від загальної суми. На цукровий буряк припадає 31% страхових платежів [4].

Основні показники страхування сільськогосподарських ризиків сезону весна-літо 2009 р. показано в табл. 1.

Найвищі страхові тарифи були зафіксовані при страхуванні ярого та озимого ячменю (відповідно 4,9 і 3,65), що свідчить про захист від максимального набору ризиків. Хоча при страхуванні льону та овочів і фруктів застосовувались досить високі тарифи (3,55 і 3,45 %), їх частка у загальному показнику незначна а тому великої ролі в страхуванні сільськогосподарських ризиків ці культури не відіграли.

Низькими були середні страхові тарифи щодо страхування ріпаку (1,7) та соняшнику (1,63). Швидше за все, ці посіви страхувалися весною згідно договорів застави при одержанні кредитів у банківських установах. А тому страховий пакет містив у собі мінімальний набір ризиків [5; 6].

З розрахунку на 1 га. площі найбільш значними були страхові суми по соняшнику (4785 грн./га), цукровому буряку (4700 грн./га) та ріпаку (4495 грн./га). Найменшими, з розрахунку на 1 га, були страхові суми при страхуванні гречки (920 грн./га) та льону (208 грн./га). Решта посівів мали показники страхової суми в межах від 1600 грн./га до 3300 грн./га.

У грошовому виразі страхування сільськогосподарських ризиків не відноситься до дешевих затрат. Так, в середньому в 2009 р. 1 га застрахованих угідь обійшовся сільськогосподарському виробнику в 91,47 грн. страхової премії. Зокрема, найдорожче обійшлося страхування овочів і фруктів (156,65 грн./га), посівів цукрового буряка (144,06 грн./га) та сої (102,12 грн./га).

За 12 місяців 2009 р. розмір страхових премій в аграрному секторі складав 44 103 тис. грн. (в тому числі в розрізі сільськогосподарських культур — 42 003 тис. грн. і по страхуванню тварин — 2 100 тис. грн.). Якщо їх порівняти до суми отриманих страхових премій з видів страхування, інших ніж страхування життя (19 614,7 млн грн.), то частка страхування сільськогосподарських ризиків складає всього 0,22 %. Одночасно страхові виплати по агрострахуванню в розмірі 13 642 тис. грн. становили 0,20 % від обсягу видів страхування, інших, ніж страхування життя (6 674,5 млн грн.) [5; 7].

Надані страховиками дані дають підстави стверджувати, що страхування заставного майна не мало суттєвого впливу на загальні показники агрострахування. Незначні показники страхування застави можна пояснити тим, що банківські установи не розглядають посівні культури та тварин як основну заставу для забезпечення виконання за борговими зобов'язаннями з боку аграріїв.

Так, у 2009 р. було оформлено всього 54 договори страхування посівів і 50 договорів страхування тварин, в яких зерно та тварини були заставою при отриманні банківського кредиту. Сума страхових премій по сільськогосподарських культурах складала всього 1 530 тис. грн. а площа посівів — 9720 га. По тваринництву страхові премії склали 530 тис. грн. і було застраховано близько 117000 голів худоби.

Основними культурами, які були застраховані на сезон осінь-зима, були: пшениця (42% від загальної кількості договорів), ріпак (32%) та ячмінь (24%), на решту культур припало 2% договорів. За зібраними страховими преміями на посіви пшениці припало 62% загальної суми, на ріпак — 32%, а на ячмінь — 7% [4]. Основні показники страхування сезону осінь-зима 2010 р. показано у табл. 2.

Середня площа посівів у розрахунку на 1 договір складає 246,9 га, що значно менше від потенціальних можливостей аграрного сектора. Зокрема, посівів пшениці в розрахунку на 1 договір в сезоні осінь-зима 2010 р. припадає лише 382 га, ріпаку — 180 га, жита — 169 га. Беручи до уваги страховий тариф та площі страхування, найбільша вартість страхування і сума відповідальності припадає на страхування овочів і фруктів. Серед застрахованих сільськогосподарських культур найдорожчим є 1 гектар ріпаку — 95 грн./га.

Страхування зернових культур проводили, виходячи із середніх тарифів по пшениці — 5,7% (або 65,7 грн./га), ріпаку — 5,5% (94,8 грн./га), садові культури — 5,5 (164,1 грн./га). Найбільший тариф зафіксовано при страхуванні гірчиці — 7,1%, що в підсумку склало 72,5 грн./га посівів, або близько середнього показника, по культурах в цілому.

Таблиця 1. Основні показники страхування сезону весна-літо 2009 р.

Культура	На 1 договір			На 1 гектар		
	Застрахована площа, га	Страхова премія, грн.	Страхова сума, грн.	Страхова премія, грн.	Страхова сума, грн.	Середній страховий тариф, %
Пшениця	363,32	28973	1071936	79,75	2950	2,7
Ячмінь	353,05	21059	577119	59,65	1634	3,65
Ячмінь ярий	161,65	14580	297703	90,20	1841	4,9
Жито	135,87	6928	228743	51,0	1683	3,03
Цукровий буряк	97,37	14026	457836	144,06	4702	3,06
Соняшник	332,76	25915	1592212	77,88	4784	1,63
Ріпак	191,19	14612	859877	76,43	4497	1,70
Горох	40,0	196	93720	4,92	2343	0,21
Соя	273,51	27930	1019416	102,12	3727	2,74
Кукурудза	915,39	14426	2769581	15,76	3025	0,52
Гречка	85,5	2065	78825	24,15	921	2,62
Овес	82,0	502	100564	6,13	1226	0,50
Гірчиця	297,0	21925	996625	73,82	3355	2,20
Льон	37,0	273	7700	7,39	208	3,55
Овочі і фрукти	172,15	26966	780627	156,65	4534	3,45
Разом	222,32	20355	740537	91,47	3330	2,75

Таблиця 2. Основні показники страхування сезону осінь-зима 2009–2010 рр.

Культура	На 1 договір			На 1 гектар		
	Застрахована площа, га	Страхова премія, грн.	Страхова сума, грн.	Страхова премія, грн.	Страхова сума, грн.	Середній страховий тариф, %
Пшениця	381,7	25 075,2	442943,5	66,7	1160,5	5,7
Ячмінь	104,0	4757,6	112546,5	45,8	1082,3	4,2
Жито	169,2	6927,8	209077,9	41,0	1235,9	3,3
Ріпак	180,1	17070,5	307820,5	94,8	1709,5	5,5
Гірчиця	112,1	8130,8	113958,1	72,5	1016,3	7,1
Овочі і фрукти	182,7	29975,0	550000,0	164,1	3011,2	5,5
Разом	246,9	17411,1	317145,0	70,5	1284,5	5,5

Таблиця 3. Зведені дані страхових відшкодувань у 2009 р.

Показник	Весна-літо 2009 рік	Озимі (2008–2009)	Всього
Кількість виплат	125	15	140
Сума відшкодування (тис. грн.)	11 105,384	2 317,586	13 422,970
Страхові платежі (тис. грн.)	28 710,996	8 084,652	36 795,649
Рівень виплат, %	38,68	28,67	36,48

За 2009 р. страхові компанії виплатили аграріям 13,4 млн грн. по 140 страхових випадках. Більша частина виплат, а саме — 11,1 млн грн., була здійснена за договорами страхування сільгоспкультур на весняно-літній період. Рівень виплат із страхування озимих культур склав 28,67% суми страхових премій. В основному виплати проводилися за договорами страхування ріпаку та ячменю. В цілому,

рівень виплат за договорами страхування культур на весняно-літній період 2009 р. склав 38,68%. Найбільш активно в минулому році аграрії страхували цукровий буряк — 18% загальної посівної площі. Щодо інших культур, то показники значно скромніші: озима пшениця — 4,21% посівів, ріпак — 4%, озимий ячмінь — 2,1% посівів [4].

Страховики зазначають, що ситуація зі страхуванням сільгоспризиків особливо ускладнилася у другому півріччі 2009 р. За їх словами, виробники відмовлялися від укладання договорів саме через брак обігових активів. А за вже укладеними договорами багато страхових компаній так і не дочекалися надходження платежів.

Ймовірно, страх невідшкодування втрат — все-таки не основна причина відмови від страхування. За даними дослідження ІФС, кількість заяв про настання ризикових подій не суттєво відрізняється від кількості випадків виплат. Вона склала менше 10%. Зрозуміло, що зважаючи на постійний дефіцит коштів агрогосподарства витрачають гроші швидше на посівні й збиральні кампанії, ніж на страхування посівів.

ВИСНОВКИ

В основному страхуються озимі культури (пшениця, ячмінь, рапс, жито) на зимовий період (приблизно 60% договорів і обсягу премій). Також популярним є мультиризикове страхування польових культур (пшениця, ячмінь, рапс, соя, кукурудза, соняшник, горох й ін.) на весняно-літній період. Тарифи по страхуванню культур на осінньо-зимовий період становлять від 3,25% до 8% — залежно від рівня франшизи (тут для рівня франшизи в 30%) і регіону. Тарифи, нижчі від 2%, у даному виді страхування не надають гарного покриття. Договори страхування озимих культур на осінь-зиму укладаються на рівні витрат, щоб у разі загибелі культури господарство могло за рахунок страхової виплати здійснити пересівання. Тарифні ставки по страхуванню культур на весняно-літній період становлять від 0,2% до 5% (залежно від франшизи й регіону). Як правило, страхова сума встановлюється на рівні вартості майбутнього врожаю.

Якщо протягом 2009 р. у сезоні весна-літо страхова премія складала в середньому 20,335 тис. грн. на 1 договір, то відшкодування за заподіяні збитки було в межах 88,85 тис. грн. в розрахунку на 1 страховий випадок. За період осінь-зима розмір страхових премій був у середньому 20,335 тис. грн., в той час як відшко-

дування склали 154,51 тис. грн. за один страховий випадок.

Тому при усіх фінансових складнощах і проблемах у аграрному секторі економіки страхування сільськогосподарських ризиків є ефективним інструментом запобіганню можливих збитків та їх відшкодування.

Література:

1. Страхування: підручник / За ред. В.Д. Базилевича. — К.: Знання, 2008. — 1019 с.
2. Горбач Л.М. Страхова справа: навч. посібник. — 2-ге вид., виправлене. — К.: Кондор, 2003. — 252 с.
3. Страхові послуги: підручник / С.С. Осадець., Т.М. Артюх, О.О. Гаманкова та ін. — К.: КНЕУ, 2007. — 464 с.
4. www.ifc.org/ukraineag-ins.
5. www.Agroinsurance.com
6. www.forinsurer.com
7. www.prostrakhuvannja.com

Стаття надійшла до редакції 28.04.2010 р.

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

ІНВЕСТИЦІЇ.

ПРАКТИКА ТА ДОСВІД

ЖУРНАЛ ВИХОДИТЬ 24 РАЗИ НА РІК

Через редакцію передплата проводиться з будь-якого місяця!

Передплатний індекс: 23892

Свідоцтво КВ № 12178-1062 ПР від 11. 01. 2007 року

www.investplan.com.ua

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з

ЕКОНОМІКИ

ЗАСНОВНИКИ:

- Рада по вивченню продуктивних сил України Національної академії наук України,
- ТОВ "ДКС Центр"

вул. Дорогожицька, 18, к. 29
(044) 458 10 73, 537 14 33, 223 26 28
e-mail: dks@kiev.relc.com
economy_2008@ukr.net